

373.2 (082)
С 91

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Криворізький педагогічний Інститут
Кафедра теорії і практики початкової освіти**

СУЧАСНА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 5

**Кривий Ріг
КПІ
2013**

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ВМІНЬ СТАВИТИ ПИТАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

У статті зроблена спроба розкрити суть одного з найважливіших завдань навчально-виховного процесу – формування у дітей вміння бачити невідоме в знайомих ситуаціях і з допомогою питань формулювати проблему, яка їх зацікавила.

Ключові слова: розумовий розвиток, розумова діяльність, творче мислення, творчість, пошуковий об'єкт, творчі здібності, дискусійний діалог, майевтика, проблемні ситуації, дослідницькі здібності, причинно-наслідкові зв'язки.

Постановка проблеми. Про дитячу допитливість та її задоволення прекрасно сказала Н. Б. Шумакова: «Питання, питання, питання... Вони відкривають дитині наш світ, а нам – світ дитини: її інтереси, турботи і переживання. Але чи завжди ми, дорослі, чуємо ці питання? Чи завжди відповідаємо? [6, с. 3].

Коли ж виникають питання? Якщо все зрозуміле, знайоме, відоме, то ні про що й питати. Але якщо все незрозуміле, незнайоме, невідоме, то питати теж ні про що. В питанні містяться і певні знання (вихідна посилка), і незнання, невідоме, яке необхідно знайти.

Як же навчити дитину виділяти невідоме у відомому, зрозумілому? Чи необхідно вчити дітей питати про те, що саме їм незрозуміло, а вони хотіли б про це знати? Без позитивної відповіді на це ми взагалі не зможемо вирішити проблему розумового розвитку дитини, жадоби і радощів розумової діяльності, прагнення до творчості.

Метою публікації є: 1) визначення умов і шляхів формування у дітей умінь і навичок бачити в знайомих життєвих ситуаціях незрозуміле і з допомогою питань уточнювати, про що саме вони хотіли б дізнатися; 2) довести, що якраз це і є першим етапом організації повноцінного навчального діалогу вихованця з педагогом, важливим фактором, що сприяє розвитку творчого мислення дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вміння дітей формулювати питання щодо суті пошукового об'єкту, включатися в дискусійний діалог з педагогом і розвиток творчого мислення – це складові однієї проблеми, яка вимагає для свого вирішення включення все більшого кола науковців і педагогів-практиків.

Серйозні дослідження щодо формування у дітей вміння бачити проблему і осмислювати її провів О. Савенков. Організації навчально-виховного діалогу між дитиною і педагогом, застосуванню майевтики в

практичній педагогічній діяльності присвячені роботи Т. Белової, Л. Бочарова, С. Максименка, С. Бочарової, О. Ставицького та ін.

Центральні питання розвитку творчого мислення і творчих здібностей дітей знайшли висвітлення у працях таких сучасників, як: І. Волощук, Г. Гречко, А. Богданова, Д. Завалішина, О. Клепікова, О. Пехота, Б. Федорішина та ін.

Виклад основного матеріалу. Відомий американський психолог П. Торранс стверджував, що здатність людини бачити проблеми і формулювати їх у вигляді питань виступає важливим критерієм діагностики творчих можливостей. У повсякденному житті дитині часто доводиться стикатися з проблемними ситуаціями. Їй необхідно проявити дослідницькі здібності: вміння проаналізувати умови, виділити те, що необхідно для рішення проблеми. Коли дитина досліджує проблемну ситуацію, її питання виступають як необхідний етап самостійного мислення. Чим дорослішою стає дитина, тим більш ускладнюється зв'язок між її первісною реакцією на новизну і чутливістю до проблем, що виникають на її основі. Так дитячі питання перетворюються у важливу ланку самостійного мислення. Тому не завжди дорослому треба поспішати з відповіддю; якщо дитина знаходиться у ролі «відповідача», а не ініціатора навчального процесу, то в неї відсутня можливість роздумувати самостійно.

На жаль, із вступом до школи діти все менше задають питань. Чому так відбувається? Чому багато дітей втрачає цікавість до навчання? Чи не в тому причина, що дуже часто питання вчителя не спонукають учнів до інтелектуальної діяльності, не містять елементу протиріч, спрямованих на з'ясування істини.

Як показали дослідження даної проблеми, більшість питань вчителя спрямовані на виявлення того, як діти зрозуміли і вивчили навчальний матеріал. Н. Шумакова наводить приклад однієї ситуації, коли вчителька молодших класів вирішила провести невеликий експеримент: у своєму другому класі вона сказала: «Сьогодні, діти, ми будемо вчитися в школі, де все навпаки: ви мені будете задавати питання, які захочете, а я, як зразкова учениця, буду відповідати на них». Подив на обличчях: як може бути таке? А потім... потік питань! Це зовсім було не про те, чому їх вчили в школі. [6] В питаннях дітей була не проста допитливість, а бажання вирішити протиріччя між їх уявленням про щось і реальністю, намагання самостійно знайти відповідь на питання. Спрямованість багатьох питань була не на оточуючі об'єкти, а на самих себе.

Як же допомогти дітям розвивати дослідницькі можливості? Як зберегти високий рівень активності у постановці питань?

Разом з вихователем ДНЗ № 113 м. Кривого Рогу Т. Бортніковою ми провели дослідження в групі дошкільників, мета якого – виявити можливості керівництва пошуковою діяльністю дитини і надання допомоги у формуванні наступних вмінь: визначати термінологію, пов'язану з науковим відкриттям або дослідженням; виділяти ключові слова, що спрямову-

ють дослідження; ставити питання пошукового характеру; класифікувати інформацію.

Дослідження проводилося на демонстраційному матеріалі «Я та інші» (12 малюнків) [5]. На малюнках зображені різні ситуації : «Будьмо знайомі», (мал. 1), «Вчимося розлучатися» (мал. 2), «Новенька» (мал. 3), «Вчимося бути сміливими» (мал. 4, 5), «Чужа іграшка» (мал.6) , «Сваритися не будемо»(мал. 7), «Як учинити?» (мал. 8), «Рішуче слово «Ні!» (мал. 9), «Право на помилку» (мал. 10), «Разом гратися веселіше» (мал. 11), «Земля – наша спільна домівка» (мал. 12).

Дослідження проводилося шляхом індивідуально-групової роботи. Етапи проведення дослідження:

1. Вибір теми. Вихователь демонструє всі 12 малюнків, коротко зупиняючись на їх змісті. Потім пропонує кожній дитині вибрати малюнок, котрий її зацікавив. (У день дослідження присутніх було 11 дітей).

2. Виділення ключових слів, що стимулюють виникнення певних питань, на які треба дати відповідь.

Бесіда з кожною дитиною відбувалася індивідуально. (До проведення другого етапу дослідження були залучені ще три вихователя, ознайомлені з методикою дослідження, що дало змогу скоротити час його проведення).

Бесіди фіксувались на мобільні телефони. Експериментатор не залишався пасивним. Він задавав додаткові питання, щоб допомогти дитині побачити незрозуміле.

Уточнити, диференціювати питання, переробити «відкрите» питання , наприклад, «Кого зустрів Дениско на подвір'ї бабусі?» у «закрите»: «Що допоможе хлопчикові скоріше познайомитися з дітьми?» (мал. 1).

Аналіз результатів дослідження свідчить, по - перше, що не всі вихователі готові до управління пошуковою діяльністю дітей (осмислення об'єкту пошуку через формулювання питання). Більшість вихователів на своїх заняттях самі задають питання, спрямовуючи увагу дітей на репродукцію того, що для дітей очевидно. Тому на першому етапі дослідження діти ставили питання переважно по сюжету малюнку : «Які іграшки були на дитячому майданчику ?», «Що роблять діти на кораблі?» (мал. 7). Відповідно ключові слова стосувалися зображених на малюнку предметів, не стимулювали пошукової діяльності: корабель, діти, коник, машина, будиночок. І лише після неодноразових вправлянь у дітей з'явилися такі «закриті» питання, як: «Чому хлопчик засмучений?», «Що зробили діти, образивши хлопчика?», «Чим може закінчитися ця історія?» (мал. 7).

Дослідження, яке проводилося у формі психолого-педагогічного експерименту, дозволило включити ряд формувальних вправ, серед яких особливу зацікавленість у дітей викликало завдання :«Вгадай ». Дітям треба було пізнати предмет, задуманий експериментатором, за допомогою питань, які характеризують не стихійну допитливість, а виступають засобом аналізу, розчленування проблемної ситуації : «Це живе чи неживе?»,

«Для чого це потрібне?» та ін. Здатність дитини бачити проблему та формулювати її у вигляді питання – це основа вміння будувати у подальшому повноцінний навчальний діалог з вчителем, спрямований на знаходження істини шляхом дискусії, добування скритого знання з допомогою навідних питань (майєвтики). За своїм призначенням майєвтика є засобом надання допомоги у формулюванні або народженні особистісної думки; майєвтика орієнтована на «запуск» механізму особистісного мислення [3, с. 68]. Це сумісний (Учень – вчитель) пошук істини, проблемний діалог, що є на сьогоднішній день надзвичайно актуальним, зважаючи на те, що існуючі методи і форми роботи педагога з дітьми здебільшого побудовані згідно принципу «стимул – реакція» [2, с. 110].

Висновки. Як бачимо, одне з найважливіших завдань – формувати у дітей вміння задавати питання. Якщо дитина увесь час стоїть перед проблемою: «Чому так, а не інакше?» – це і є допитливість розуму. Здатність захоплюватися, жадоба розумової діяльності і визначає рівень розвитку творчих можливостей дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцов Д. Д. Страна детства /Дмитрик Дмитриевич Воронцов. – М. :Знание, 1986. – 96 с.
2. Гавришак Л. І. Проблеми вдосконалення педагогічної взаємодії: можливості майєвтики /Л.І. Гавришак // Матеріали міжнародної наукової конференції «Майєвтика у системі психологічних знань. – Київ : ТПУ, АПНУ, ІП АПНУ, 1993. – С. 110.
3. Польшин А. К. Майєвтика і проблема відмінності мислення і псевдомислення. – Там же. – С.68.
4. Субботский Е. В. Ребенок открывает мир: [кн. для воспит.дет. сада] / Евгений Васильевич Субботский. – М. : Просвещение, 1991. – 207 с.
5. Фесюкова Л. Б. Я та інші. Соціально-особистісний розвиток / Лариса Борисівна Фесюкова. – Харків: ТОВ Вид-во «Ранок», 2007. – 12 мал. – (серія «Бесіди за малюнками»).
6. Шумакова Н. Б. Возраст вопросов / Наталья Борисовна Шумакова. – М.: Знание, 1990. – 80 с.

І. В. Онищенко

*к. філол. н, доцент кафедри теорії
і практики початкової освіти КПІ ДВНЗ «КНУ»*

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті визначено ставлення студентів спеціальності «Початкова освіта» до використання комп'ютерних технологій у процесі фахової підготовки, проаналізовано рівень їхньої готовності до застосування комп'ютерних засобів навчання у майбутній професійній діяльності.